

La început a fost... biblioteca

Virginia POPA

Abstract : Representing helenistic, byzantin or arabian civilisations, the great fortresses, monasteries or palaces of Asia Minor, hosted in equal measure with other institutions of the time and at a high the libraries. Real masterpieces, these buildings are the most valuable testimony of a space in wich civilisations have left behind unforgettable values. The text invites you to a short visit through few representative libraries of Asia Minor of the west of nowadays Turkey.

(Civilizație; bibliotecă; Asia Mică)

Oricât de fidelă ar fi descrierea unui spațiu geografic, oricât de profundă, variată și enciclopedică lectura, de fiecare dată contactul cu realitatea depășește imaginația.

Un pelerinaj prin locuri la care visezi demult, cu amețitoare întoarceri în timp, te tulbură și te copleșesc, îți năruie prejudecățile, îți răsplătește așteptările sau, dimpotrivă, îți spulberă iluziile.

Am trăit de curând emoții de neuitat pe tărâmul fascinant al Asiei Minor – cum l-au denumit romanii – sau al Turciei de astăzi, ținut întins, cu șiruri muntoase, platouri înalte și văi fertile, linii de demarcație între Orient și Occident.

Întâlnirile cu capodopera, cu jertfa și sfînțenia, cu iubitorii de artă, cu istoria în vremurile ei de agonie și extaz și, mai ales, cu spațiul în care au stat față în față, de-a lungul vremii, mai multe culturi, două mari religii, creștinismul și islamul, spațiu ce încearcă să prindă din mers o singură civilizație modernă și europeană, așa aș putea defini în linii mari experiența unică pe care, cu ajutorul lui Dumnezeu și binecuvântarea I.P.S. Mitropolit Daniel, am trăit-o pe pământul străvechii Asii Mici.

Temple păgâne, biserici creștine, amfiteatre și muzee, cetăți și palate, moschei și catedrale, o uluitoare suprapunere de civilizații și ruine, prea multe ruine, dar, mai ales, biblioteci.

La **Pergam** am ajuns într-o după-amiază rece de februarie, când ploaia și vântul băteau din toate părțile. Cetatea, situată la 300

m altitudine deasupra orașului actual, avea o mare perspectivă asupra întregii regiuni. Ruinele de azi datează din vremea Atalizilor, puternicii regi ai Pergamului, care au condus cetatea în secolul al III-lea și al II-lea î.d.Hr. Sub regele Eumenes, cetatea cunoaște o puternică înflorire spirituală, devenind un centru intelectual cu renumite școli de gramatică, de medicină, adevărată oază pentru artiști și oameni de știință.

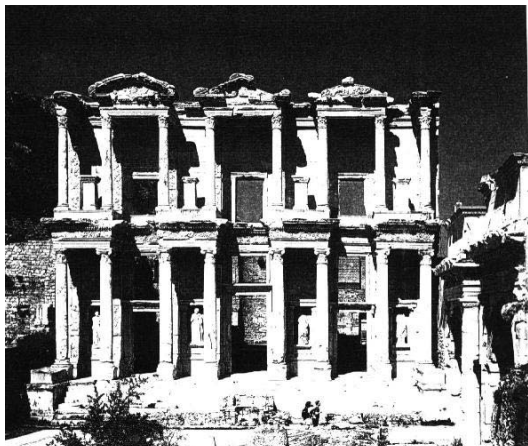

Pergam. Ruinele bibliotecii

Trecând prin ce a mai rămas din poarta regală, dincolo de ruinele Templului lui Zeus, impresionante într-un mod special, sunt ruinele bibliotecii. Attalus I a transformat-o în cea mai renumită instituție a timpului său, adunând aici peste 200.000 de volume (*volumina* = rulouri de papirus sau pergament). Se știe că, în urma unei rivalități dintre Alexandria și Pergam, cea dintâi refuză să mai exporte, ca suport de scris, papirusul, și așa Pergamul inventează pergamentul. După Strabon, lângă galeria de nord a sanctuarului zeiței Atena, se afla această

MERIDIAN – Virginia Popa: “La început a fost ... Biblioteca”

biblioteca, ale cărei uși și geamuri se deschideau spre sanctuar și nu spre stradă sau piață. Ea cuprindea patru săli, dintre care cea mai mare (13x16 m, cu o înălțime de 6 m) servea drept sală de lectură.

Efes. Biblioteca lui Celsus

Pereții exteriori erau formați din două rânduri de ziduri care aveau între ele un spațiu gol, ce asigura protecția contra umidității, menținând în interior o temperatură constantă.

Mai târziu, în anii 30 î.d.Hr., Antoniu a oferit ca dar de nuntă Cleopatrei imensa bibliotecă a Pergamului, dar aceasta s-a risipit odată cu restul mării colecții alexandrine, în vremea creștinismului timpuriu. Nimeni nu poate să spună cu precizie cum s-a răsfânt asupra cunoașterii umane dispariția acestei biblioteci. „Când pier marile zăcăminte de gând, de faptă și de frumusețe, ceva fără egal și fără măsură se îngroapă odată cu ele!”, spunea undeva Ion Stoica.

Și la **Efes**, istoria supraviețuiește peste ruine. Lângă impresionantul teatru se ridică Biblioteca lui Celsus, cel mai elegant monument antic din cetate. Construcția datează de la începutul secolului al II-lea după Hristos și a fost dedicată senatorului Iulius Celsus Polemeanus de către fiul său Iulius Aquila. Așezământul a slujit două scopuri: pe de o parte, pentru a răspunde unor exigențe culturale ale vremii, pe de altă parte, el juca rol de monument funerar și de sanctuar. O scară largă de nouă trepte asigura accesul în edificiu, care se făcea prin trei intrări. Fațada, foarte ornamentată, îmbină armonios lumea formelor, de o deosebită acuratețe, a arhitecturii grecești clasice, cu semnele caracteristice ale artei elenistice orientale. Cele două etaje ale fațadei,

sprrijinite pe coloane duble, adăpostesc la primul nivel socluri în care tronează maiestuos patru statui ce simbolizează virtuțile cardinale: înțelepciunea, curajul, dreptatea și cumpătarea. Pe pereți se pot citi inscripții de glorie a unor generoase personalități care au făcut sacrificii pentru cultură.

Deși exteriorul sugerează două nivele ale clădirii, galeria interioară (10,9/16,71 m) are doar un singur balcon. Nișele care se găsesc pe pereții laterali încadrau etajere pentru manuscrise. Ca și la Pergam, galeria pătrată a bibliotecii era înconjurată de ziduri duble, iar aerul adunat între ele apăra cărțile de factorii destructivi. Biblioteca putea conține mai mult de 12.000 de documente și, cine știe, poate pe rafturile ei s-au odihnit cândva primele scrieri creștine, urme ale trecerii Sfântului Apostol Pavel prin cetate. Din galerie, un rând de scări duce la monumentul funerar subteran unde se păstrează sarcofagul lui Celsus.

De la Efes, facem un salt în timp, de 1500 de ani, și ne întoarcem la **Istanbul**, fostul Constantinopol, orașul care nu doarme niciodată, cu amețitoare suprapunere de mentalități și cutume, expresia cea mai elocventă a unei civilizații ce și-a aprins propriul foc din scânteile altora.

Istanbul. Palatul Topkapı. Biblioteca lui Ahmed al III-lea

Palatul **Topkapı** a fost construit la scurtă vreme după căderea Constantinopolului, de către Mehmet al II-lea, ca reședință principală. Fiecare sultan, vreme de aproape patru sute de ani, a modificat clădirea după propriile sale nevoi. În Ederne, Palatul intern sau a treia curte, Ahmed al III-lea (1703-1730), construiește în 1719 o elegantă clădire din marmură, în stil baroc turcesc, care avea să fie singura bibliotecă din complex.

La urcarea pe tron, sultanul a lăsat puterea în mâinile abilului său vizir, Ibrahim Pașa, el preferând să construiască palate splendide, fântâni, moschei, *yalisuri* (reședințe de vară) și alte așezăminte culturale. Lui Ahmet al III-lea îi dăruiește Dimitrie Cantemir tratatul de muzică turcească – o mică enciclopedie a teoriei și creației muzicale, cu numele muzicienilor de seamă, turci, arabi și persani, cu reprezentarea și descrierea instrumentelor lor muzicale. Tratatul se numea *Ed vâ-r-i ibu-i musikî* (în rom., *Perioadele științei muzicale*).

Biblioteca, bogat ornamentată în interior cu motive florale și geometrice, avea amenajate pentru cărți, în firișele din pereți, dulapuri din esențe prețioase, bogat sculptate, adevărate dantelării în lemn. Deși tiparul apăruse de aproape 200 de ani, în această bibliotecă se găseau doar manuscrise, cartea tipărită era considerată ca având o proastă influență și era, prin urmare, interzisă. Abia în 1729, Ibrahim Mütferrika a avut curajul imprimării primului document scris.

La mică distanță de Istanbul, pe direcția sud-est, se află Insulele Prinților, alcătuite din nouă mici întinderi de pământ ce se ridică din Marea Marmara. În timpul bizantinilor, insulele erau loc de exil pentru familiile imperiale sau alte persoane publice. Astăzi, ele sunt veritabile locuri de agrement.

A doua ca mărime, **Insula Halki** (Heybeliada) se bucură în lumea ortodoxă de o importanță aparte. Pe dealul dinspre nord, unde se ajunge doar cu trăsura – singurul mijloc de transport permis – se află Școala Teologică Ortodoxă Grecească. Nucleul acesteia a fost mănăstirea foarte veche a *Sfintei Treimi*, ctitorită, potrivit tradiției, de Patriarhul Fotie I (837-886), autorul celebrei lucrări *Biblioteca*, considerată de Krumbacher „cea mai importantă operă de istorie literară a Evului Mediu”. Extrem de activă, atât înainte, cât și după cucerirea otomană, mănăstirea a fost centru cultural în perioada bizantină și a fost pe drept caracterizată ca „studiu de înțelepciune”, atât pentru vasta sa bibliotecă de manuscrise, cât și pentru învățații de mare ținută ce-o frecventau. După cucerire, mulți patriarhi au manifestat un interes special pentru mănăstire, mai ales în vremuri de restriște. Ideea de a o transforma într-un centru de învățământ și cultură și înființarea acolo a unei școli de teologie îi aparține Patriarhului Ghermanos al

IV-lea (1842-1845 și 1852-1853). În ciuda unor mari dificultăți, complexul monastic, cuprinzând biserica *Sfânta Treime* și trei paraclise dedicate Maicii Domnului, Sfântului Ilie și Sfântului Gherman, a fost restaurat și ceremonia de inaugurare pentru noua școală a avut loc pe 23 septembrie 1844. Timp de 127 de ani, această instituție a format personalități de mare valoare ale Bisericii noastre ortodoxe. Din rațiuni politice, în urma conflictului dintre turci și greci din Insula Cipru, activitatea departamentului teologic a fost suspendată în august 1971, iar cea a școlii în 1984.

Halki. Biblioteca Școlii de Teologie Ortodoxă

Biblioteca, cu cele peste 60.000 de volume de carte și peste 150 de titluri de periodice, așteaptă, cu nădejde la Dumnezeu, cititorii studenți, chiar dacă, cu aprobări speciale, doctoranzi, preoți și profesori din toată lumea creștină se pot bucura de compania documentelor rare, existente aici. Ziua în care responsabilii turci vor înțelege că spiritualitatea și credința unui neam nu poate fi strivită de absurde legi efemere sperăm că se va apropia.

Fie că au rămas doar simple urme de pietre obosite, reconstituiri fragmentare, spații impozante fără cărți sau documente valoroase care-și așteaptă cititorii pasionați, bibliotecile se dovedesc a fi, așa cum le descria Ion Stoica, într-una din scrierile sale, „locașuri ale conștiinței planetare, un prezent neliniștit de așteptare și înfiorat de nădejde, ele sunt mai mult decât oceanele de amintiri, mai mult decât toate furtunile de sentimente... ele condensează identitatea umanității, reflectă sensul lumii, sunt paveze mari împotriva singurăității și neliniștii”.

Fragile dar statornice, bibliotecile sunt expresia îngemănării fericite între putere și mister, mărturia cea mai adevărată a devenirii și duc către mâine pe veșnicul ieri.

MERIDIAN – Virginia Popa: “La început a fost ... Biblioteca”